

Una misteriosa desaparición

Objectius generals dels materials didàctics

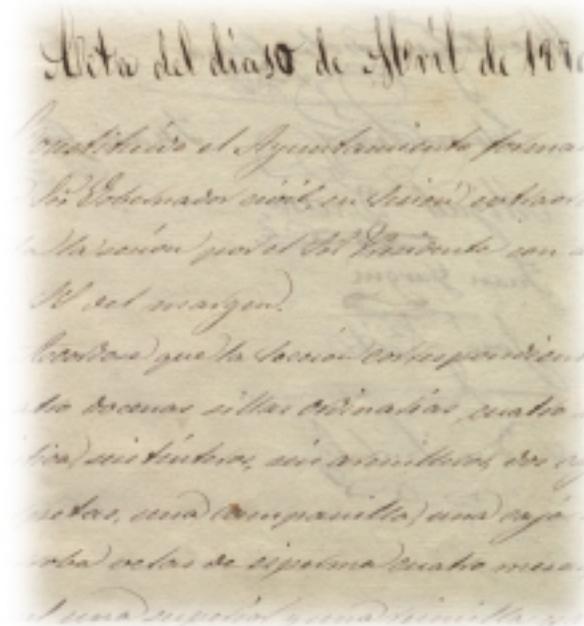
Objectius	Dossier	Objectiu general	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Objectiu 1	I varen ploure bombes...	Comprendre que la història es construeix mitjançant fonts primàries	Reconèixer que cada document conté informació sobre un fet concret.	Aprendre a extraure informació de documents diversos i que aquesta informació no és igualment rellevant.	Aprendre a ordenar i classificar la informació proporcionada per les diverses fonts documentals, atenent a la finalitat de reconstruir algun aspecte del passat.
Objectiu 2	Una misteriosa desaparició	Comprendre que la recerca històrica es basa en la formulació d'hipòtesis sobre els fets.	Ordenar les fonts amb la finalitat d'obtenir una conclusió provisional lògica. A l'hora d'explicar problemes històrics, situar alguns fets, causes i conseqüències en un ordre lògic d'importància.	Comprendre que per examinar els fets poden ser necessàries diverses hipòtesis de treball.	Intentar contextualitzar amb els fets històrics de cada moment, una hipòtesi concreta.
Objectiu 3	Quan no hi ha menjar...	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.		
Objectiu 4	Visca la guerra!	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals.	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.	Adquirir informació històrica a partir de fonts diverses que contenen més informació de la que es necessita per a realitzar una tasca específica i seleccionar tipus de fonts que podrien ser útils per a proporcionar informació en una investigació històrica.	Demostrar una consciència creixent del caràcter de les fonts i llurs diversos usos i limitacions, les circumstàncies que varen conduir a la seva creació i si es poden emprar dades que siguin millors.
Objectiu 5	Com era el metro abans?	Comprendre que el procés històric està subjecte a canvis constants que només poden ser estudiats mitjançant la comparació.	Establir comparacions entre l'abans i el després.	Verificar i jerarquitzar els canvis ocorreguts en un espai temporal.	Aprendre que hi ha elements més resistents al canvi que d'altres, i que en les nostres societats, moltes de les nostres certeses i creences també estan destinades a canviar
Objectiu 6	I varen ploure bombes...	Ser conscient que per treballar els documents del passat cal aprendre un sistema de classificació i anàlisi de tot tipus de fonts.	Classificar les fonts primàries de forma autònoma i treure'n informació diversa en funció d'uns criteris d'anàlisi.	Relacionar la informació extreta de les fonts gràfiques tot comparant-les amb els fets de caràcter històric succeïts en els períodes apareguts en els documents.	

Contingut del dossier

El dossier està format per **dos tipus de documents**: d'una banda tenim un **ban municipal de 1850**, i de l'altra una **selecció de sessions del llibre d'actes de l'antic ajuntament de Gràcia corresponents a l'any 1870**.

De la documentació generada per l'administració d'aquest poble **entre 1850, any en què assolí la seva segregació de Barcelona, i el 1870, no n'hi ha rastre a l'arxiu del districte**. En canvi, a partir d'aquesta data i fins al 1897, any en què s'annexionà novament a Barcelona, s'hi conserven tots els llibres d'actes i demés documentació administrativa.

El ban, signat per l'alcalde constitucional Valentí Esparó, i datat el 6 de juliol de 1850, en tant que font primària, ens serveix com a prova documental irrefutable que el poble endegà en aquell precís moment la seva singladura com a entitat municipal autònoma. Llavors, **per què no es conserva cap document institucional datat entre 1850 i 1870? No se'n van generar? Si n'hi va haver, què se'n va fer d'ells?**

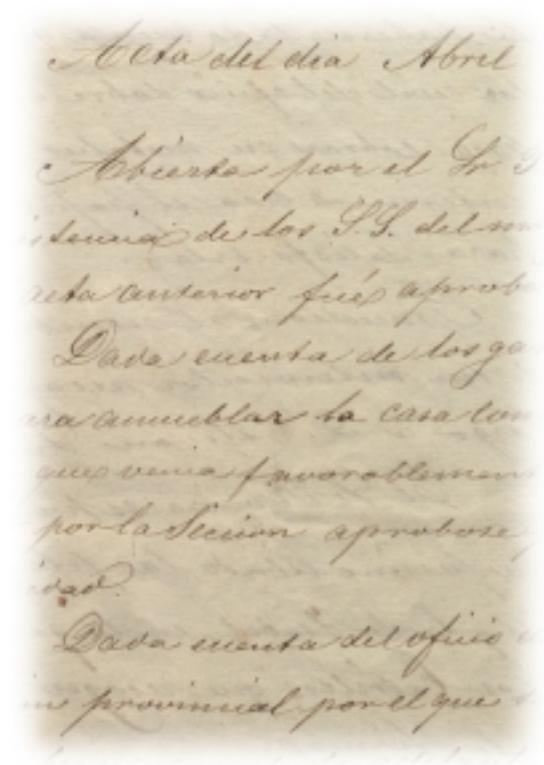
Objectius del dossier

El que es pretén amb aquest dossier és **plantejar als estudiants de secundària un enigma històric** i que, com si d'una juguesca es tractés, intentin resoldre'l. El relat ordenat de fets i dates rellevants en què tradicionalment s'ha convertit l'ensenyament d'Història fa que la majoria d'estudiants tinguin la concepció que el coneixement històric és un producte inqüestionable.

Amb aquest dossier volem proporcionar al professorat una **eina que serveixi per a posar en situacions reals de recerca el seu alumnat**, és a dir, per tal que faci d'historiador. Com que és evident que la documentació històrica és fràgil i cal preservar-la, **els facilitem una rèplica dels documents originals** que sobre la qüestió a resoldre es troben a l'Arxiu Municipal del districte de Gràcia.

El dossier donarà les pautes per tal que els joves estudiants puguin anar rastrejant el passat en un moment i en un espai concrets (el 1870 a Gràcia), esbrinar què va passar, mitjançant la formulació d'hipòtesis de treball i intentant "fer parlar" els documents per tal que aquests les verifiquin o les desmenteixin. D'aquesta manera s'introduirà l'alumnat en la metodologia de la ciència històrica, i, potser, aconseguirem que comprenguin que la Història, malgrat no ser una ciència experimental, no està exempta de rigor investigador.

En realitat, **la resolució de l'enigma** (què va passar amb la documentació datada entre 1850 i 1870) **és una excusa per tal que, de manera engrescadora, s'arribin a conèixer uns fets històrics.**

Objectiu general

Comprendre que la recerca històrica es basa en la formulació d'hipòtesis sobre els fets.

■ Nivell 1

Ordenar les fonts amb la finalitat d'obtenir una conclusió provisional lògica. A l'hora d'explicar problemes històrics, situar alguns fets, causes i conseqüències en un ordre cronològic d'importància.

■ Nivell 2

Comprendre que per examinar els fets poden ser necessàries diverses hipòtesis de treball.

■ Nivell 3

Intentar contextualitzar amb els fets històrics de cada moment una hipòtesi concreta.

Suggeriments de treball per al professorat

L'estudi de les fonts primàries custodiades als arxius històrics són com petites peces d'un trencaclosques que, en molts casos, **ens permeten reconstruir el nostre passat. L'absència d'aquestes fonts també és prou significativa** i obliga a preguntar-se el per què, i a intentar rastrejar tot allò que ens doni algun indicatiu dels fets a investigar.

En Arqueologia, per posar un símil, en una cova habitada per humans, podem trobar un estrat sense cap indicatiu d'ocupació entre dos estrats que sí que contenen troballes corresponents a un període d'habitació més o menys llarg. Doncs aquesta absència també és una informació valuosa per als arqueòlegs en el seu propòsit de reconstruir la història d'aquell hàbitat primitiu, i es formularien hipòtesis de treball sobre els motius que van conduir a abandonar la cova.

El dossier planteja fer una investigació històrica dels fets que motivaren la pèrdua d'aquests documents per sempre més l'abril de 1870. En aquell moment, els pobles del Pla de Barcelona es van revelar contra la llei de reclutament, i van protagonitzar el que s'ha denominat la Revolta de les Quintes.

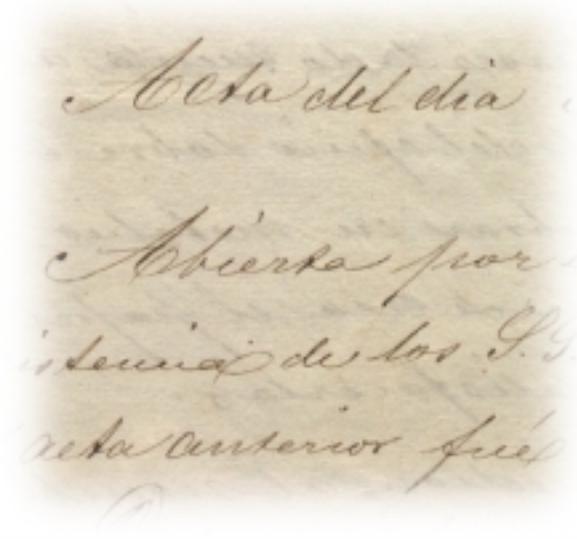

Pautes concretes de treball per al professorat

Abans de lliurar la documentació, **el professorat ha de plantejar el problema o enigma que es pretén investigar**, és a dir, quina és la causa que no ens hagi arribat cap mena de documentació generada pel govern municipal del poble de Gràcia entre 1850 i 1870.

Es pot demanar als estudiants quin tipus de documents creuen que genera un ajuntament, i fer-ne un llistat, el resultat del qual podria ser aproximadament com aquest:

- n cens
- normatives
- permisos d'obres, d'armes, d'obertura a d'establiments...
- llibres d'actes
- llibres de despeses de l'ajuntament
- llibres de registre de naixements
- llibres de registre de defuncions
- llibres de registre de mossos
- llibres de cobrament d'impostos
- llibres de morosos
- bans
- rebuts
- sol·licituds de particulars
- correspondència

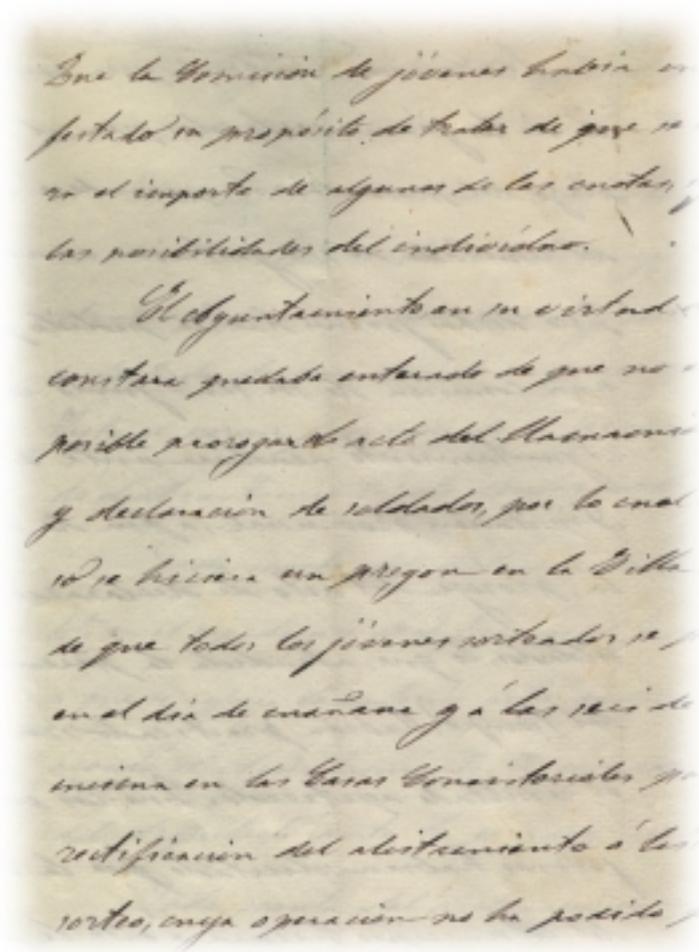

En definitiva, del que es tracta és de **fer-los veure que el volum de paperassa administrativa devia de ser molt gran**, i més si es té en compte que Gràcia creixia a un ritme vertiginós (el 1850 tenia 13.548 veïns, i el 1897 ja era la novena ciutat espanyola en habitants, 61.935).

Una altra dada a no passar per alt és davant quin tipus de població ens trobem. A començaments de la segona meitat del segle XIX, Gràcia patí una profunda transformació que comportà el **pas d'una societat rural basada en l'agricultura, a una societat industrial i de petits artesans**. Grans fàbriques cotoneres s'hi instal·laren, i juntament amb els petits telers d'artesans, van fer de la població un dels centres més importants dins la producció tèxtil de l'època. Masses d'obrers menystinguts pels patrons i per les diferents administracions comencen a prendre consciència col·lectiva i inicien les seves protestes davant les injustícies.

Fóra bo introduir dades/qüestions sobre aquesta època que ajudaran l'alumnat a **comprendre les dures condicions de vida dels obrers**, com ara:

- n Hi havia edat mínima legal per començar a treballar?
- A les fàbriques, hi contractaven homes i dones? Cobraven igual?
- De quantes hores era la jornada laboral?
- Quants dies la setmana?
- Quin era el salari mitjà d'un treballador?
- Quins eren els seus drets?
- Qui els proporcionava l'habitatge? Com eren?

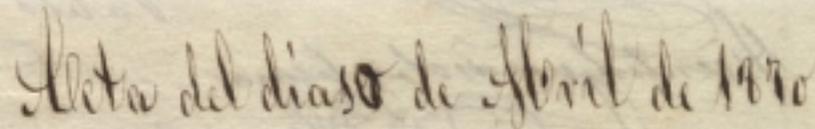
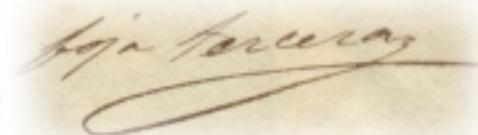

Per treballar el tema de la industrialització catalana al segle XIX, hi ha el dossier *Entrem en una fàbrica del segle XIX* dipositat a l'Arxiu Municipal del districte de Sant Martí.

El fort sentiment de grup que hi havia entre els obrers de Gràcia, propicià que allà es gestessin les **primeres associacions i cooperatives de treballadors**. Del tarannà d'aquest poble reivindicatiu i de marcada tendència republicana, ens han arribat a l'actualitat els **topònims de places i carrers**, com per exemple la Plaça Revolució, Plaça de la Llibertat, carrer Mariana Pineda...

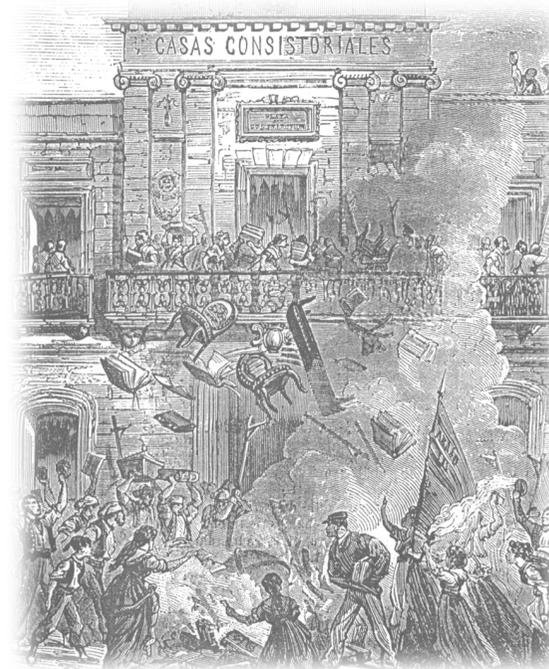
Tot seguit, **es mostrarà el material i es repartirà entre els diferents grups d'alumnes**, que necessitaran temps per examinar i observar els documents. L'ideal seria fer 4 grups i que cadascun d'ells pugui comptar amb una de les **4 primeres actes de l'antic ajuntament, és a dir, de les sessions compreses entre el 9 i el 12 d'abril de 1870**. Aquesta distribució ens facilitarà les activitats que proposem més avall.

En la seva primera aproximació als documents "reals", les dificultats per llegir-los (tret del ban, són tots manuscrits) seran moltes, però és bo que s'adonin del gran esforç que requereix aquest tipus de recerca. Les transcripcions de tots els documents que acompanyen el dossier, els seran lliurades més endavant.

En aquest punt, es pot demanar que cada grup deliberi i apunti alguna possible hipòtesi, més o menys versemblant, sobre perquè no existeixen documents datats entre 1850 i 1870. Les hipòtesis que proposem són:

1. **La vila va ser abandonada degut a la gran epidèmia de còlera** que patiren les poblacions del Pla de Barcelona durant aquest període;
2. **Els documents municipals van ser amagats en un lloc més segur** i encara avui dia no s'han recuperat;
3. **Els documents i arxius van ser destruïts pels veïns de la vila** per eliminar-ne dades que els perjudicaven greument.

Amb els documents a la mà, **es pot demanar als diferents grups coses senzilles de trobar a les actes, com ara la data de cada document, si és sessió ordinària o extraordinària, i qui presideix la sessió** (anomenat al començament de l'acta i primer signant al final de la sessió). La posada en comú dels 4 grups permetrà obtenir la relació següent:

1. "Sesión extraordinaria del día Nueve", "presidencia del Exmo. Sr. Gobernador Civil, D. Manuel de Figuerola, Mariscal de Campo de los Ejércitos Nacionales".
2. "Acta del dia 10 de Abril de 1870". Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.
3. "Acta del dia 11 de Abril de 1870" Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.
4. "Acta del dia Abril 12/70" Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.
5. "Acta del dia Abril 15/70". Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.
6. "Acta del dia Abril 17/70". Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.
7. "Acta del dia Abril 19/70". Presideix la sessió l'alcalde Sr. Josep Balasch.

8. “sesión extraordinaria abril 20/70”, “Presidencia del Illtre. Sr. Odon Macías “Sr. Coronel Gefe militar del Canton de la Vila declarado el Principado en estado de sitio...”.

9. Sessió del dia 22 d'abril, presideix el sr. Alcalde.

10. Acta de la sessió del 10 de maig de 1870, presideix el sr. Alcalde.

11. Acta de la sessió extraordinària de l'11 de maig de 1870, presideix el sr. Alcalde.

12. Acta de la sessió del 13 de maig de 1870, presideix el sr. Alcalde.

13. Acta de la sessió del 20 de maig de 1870, presideix el sr. Alcalde.

14. Acta de la sessió del 14 de juny de 1870, presideix el sr. Alcalde.

De la relació cronològica obtinguda a partir de la documentació, es podrà apreciar que no és normal que el ple de l'ajuntament es reunixi tan sovint, i de vegades a hores intempestives, que quelcom d'execcional devia d'estar passant a la vila l'abril de 1870.

Un cop apuntada l'extraordinarietat amb què es van generar els documents, passarem a una anàlisi més detallada del seu contingut. Ara ja podem lliurar les transcripcions als estudiants.

Començarem per les quatre primeres actes, corresponents als dies 9, 10, 11 i 12 d'abril de 1870.

Acta del 9 d'abril

“El Sr. Presidente hizo presente la necesidad de que se llamase á la Junta constituida para socorrer á los enfermos y ponerse de acuerdo acerca los medios de llevar á efecto esta obra caritativa...”

Propúsose así mismo por el Sr. Amat que se procediese inmediatamente á desembarazar las calles obstruidas por las barricadas (...).”

Acta del 10 d'abril

“Que el escribano Sr. Alberti tome nota del estado de la casa...”

“Que el Arquitecto Sr. Rovira y Trías pase a revistar la casa municipal...”

Acta de l'11 d'abril

“Dióse cuenta de haberse hecho un pregón para que no se tocara objeto alguno de los que formaban las barricadas y de otro en el que se hace presente que los propietarios reconstruyan las aceras estropeadas por las barricadas, á fin de quedar ???? la via pública.”

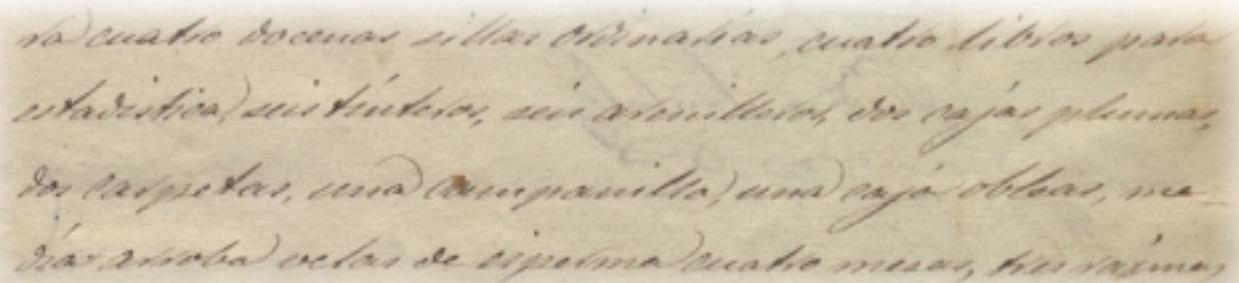
Acta del 12 d'abril

“Dada cuenta de los gastos hechos para amueblar la casa consistorial, visto que venia favorablemente informado por la sección aprobóse por unanimidad.”

Hi ha força paràgrafs que fan referència a disturbis soferts que han capgirat la vila i han deixat la casa consistorial força malmesa. Els estudiants podrien rastrejar en aquestes 4 actes més indicis de la violència desfermada amb què es van viure els primers dies d'abril a Gràcia.

El secretari de l'ajuntament pren nota de la demanda de paper, plomes, tinta, llibres d'estadística... però també necessiten mobles. Sembla com si l'ajuntament ho hagués perdut tot i hagués de començar de vell nou. Arran d'això, sorgeixen molts dubtes:

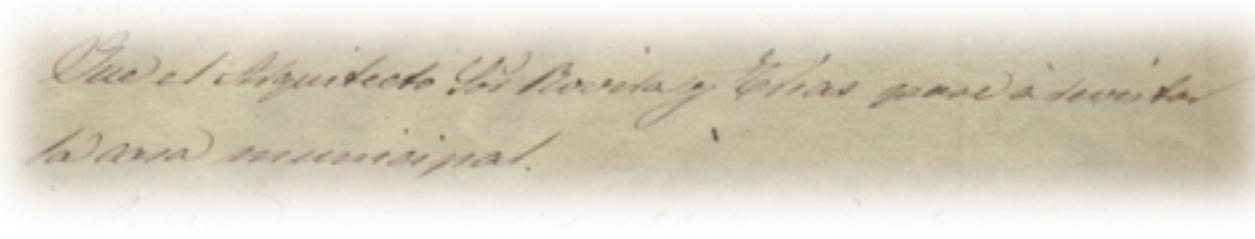
- n És en aquest moment que desaparegué tota la documentació que s'hi guardava?
- És aquesta revolta la responsable que no ens hagin arribat els documents municipals anteriors al 9 d'abril de 1870?
- Per què es va assaltar la casa de la vila?
- Quins motius van originar la revolta?

se cuatro docenas de las ordinarias, cuatro libros para
estadística, seis tintas, seis plumas, dos cajas pluma,
dos carpetas, una campanilla, una caja oblas, ma-
lva a la casa de república cuatro mesas, tres sillas,

D'aquestes primeres quatre sessions també cal destacar la urgència amb què es vol confeccionar el nou padró d'habitants. És evident, doncs, que el llibre de registre on hi figuraven tots els ciutadans, eina fonamental de treball de tot ajuntament, havia desaparegut.

L'alumnat, de la mateixa manera que abans, podria cercar els paràgrafs on es fa referència al padró, com la compra de nous llibres, la distribució de la tasca de recopilar les dades, la divisió de la vila en quatre districtes per major control... Es pot completar l'activitat tot demanant-los dades sobre el padró municipal, com per exemple, qui s'ha de registrar, quines dades obligatòries hi han de constar de cada ciutadà, cada quant es revisa...

Analitzat el primer grup d'actes, passariem **les restants**, que **giren entorn a la preocupació per celebrar el sorteig dels mossos per anar a l'exèrcit**. Repartides les transcripcions de les actes entre els grups d'alumnes, han de localitzar els paràgrafs que de manera directa o indirecta en facin referència. A tall d'exemple, de les actes números 5, 6, 7 i 8, en destaquem aquests:

Acta del 15 d'abril

"...Dada cuenta de una instancia de los jóvenes que van á ser sorteados para que con dinero pudiesen ser eximidos del servicio de las armas. Se acordó tomarlo en consideración.

Leído el bando del comandante militar del Canton por el que se ordena que dentro el término de veinte y cuatro horas todos los jóvenes que hayan cumplido veinte años se presenten á inscribirse en el padron, se acordó quedar enterado (...)."

Acta del 17 d'abril

"...Dada cuenta de las gestiones que la comision ha practicado cerca la autoridades para conseguir una prórroga del día del sorteo. Se acordó haber visto con gusto los trabajos practicados por la comisión encaminados a este obgeto (...)."

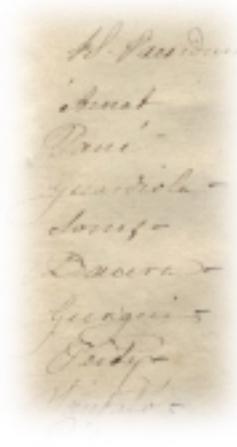
Acta del 19 d'abril

"...abrióse la sesión para tratarse de la actitud que debía tomar el Municipio vista la instancia del Capitan General del Principado para que se verificara el sorteo el día 21 acababa de manifestar el Gobernador Civil.

Después de varias observaciones hechas por los SS asistentes acordose por unanimidad presentar la dimisión á cuyo efecto se espidió este oficio al Sr. Gobernador Gefe Militar del Distrito (...)."

Acta del 20 d'abril

“Bajo la presidencia del Sr. Coronel Gefe militar del Canton de la Villa declarado el Principado en estado de sitio, reunióse por orden de dicho Sr. el Ayuntamiento á excepción del Sr. Iniot abriéndose la sesion a la una de la madrugada leyendose el oficio que el Capitan General le había remitido con motivo de la dimisión presentada por el Ayuntamiento y que á la letra dice así: “Comandancia Militar del Canton de Gracia. El Exmo. Sr. Capitan General de Cataluña con fecha de ayer me dice lo que sigue: Consecuente á la comunicación de V.S. del dia de hoy dandome cuenta de que el Ayuntamiento de esa Villa ha acordado presentar su dimisión debo manifestarle que siendo este un acto que debe considerarse en las actuales circunstancias de rebeldía además de falta de patriotismo é interés por la conservación del orden público y acatamiento de las disposiciones superiores he visto con sumo desagrado el proceder de este Municipio que nunca Vs. ha debido tolerar sin providencia contra todos los que lo componen, por lo que dispondrá Vs. que se constituya en sesión permanente hasta que quede terminada la operación del sorteo procediendo Vs. a la prisión del que insista en su dimisión ó se resista á sus disposiciones en la inteligencia en que estoy dispuesto á verificar en ellos un ejemplar castigo embarcándolos para Filipinas en el buque que al efecto se halle dispuesto, debiendo Vs. penetrarse de que la menor debilidad de Vs. en ese asunto me servirá de norma en lo sucesivo para el concepto aventajado que hasta ahora tengo de Vs. formado y que espero no tendré que variar” (...)

Conclusions

Aquests documents ens donen la clau de l'origen de la revolta popular, ja que ens fan veure que després que la vila ha passat per una situació molt delicada (hi ha presidència de militars en algunes de les sessions, dimissions d'alts càrrecs del poble, amenaces de les autoritats militars de l'Estat, es parla d'"estat de setge", etc.), la prioritat imposada a l'ajuntament és la de celebrar el sorteig del mossos.

Tots els indicis ens condueixen a la **corroboració de la tercera hipòtesi: els documents van ser destruïts pels veïns de la vila per eliminar-ne dades que els perjudicaven greument. Podem plantejar llavors als estudiants una qüestió de fàcil deducció: quin tipus de dades creieu que hi contenien? Resposta: els noms dels mossos del poble.**

El 4 d'abril de 1870, **els graciencs i, especialment, les graciencques, es van afartar de la injusta llei de reclutament que obligava els mossos a servir dins l'exèrcit nacional.** La llei, però, no s'aplicava amb equitat; al capdavant, acabaven anant els mossos amb pocs recursos econòmics, mentre que aquells que podien pagar quedaven alliberats del seu deure. Llavors, encoratjats pel repicar de la campana de la vila, **es van revoltar contra l'autoritat, van muntar barricades als carrers, van assaltar l'ajuntament i van fer una foguera amb tota la documentació que s'hi guardava, entre la qual hi havia els llibres de registre on figuraven els noms dels seus fills.**

La crònica del setmanal *Le Monde Illustré* del 23 d'abril de 1870, reflectia així la situació viscuda a Gràcia:

“...En qualité de mères, de soeurs ou de fiancées, les femmes se montrent les plus implacables adversaires du recrutement, qui leur prend un fils ou un frère, ou bien leur fait attendre un mari trop longtemps, quand toutefois elle le leur rend intact.

(...) Les femmes de Gràcia se sont surtout distinguées par l'énergie de leur protestation. Elles ont pris d'assaut la maison consistoriale (Casa Consistorial), et obligé l'alcaldé et ses conseillers à se retirer devant leur colère. La présence des soldats sur la place ne les a pas intimidées, et quand l'heure est venue de commencer les opérations du tirage au sort, elles ont envahi la maison commune après en avoir forcé les portes. Une fois dans la place, main basse a été faite sur les meubles, sur les registres de l'état civil, sur les listes de conscription, sur les urnes dans lesquelles chaque conscrit plonge la main pour en retirer son numéro, et tout a été jeté par les fenêtres. (...) Bientôt meubles et papiers étaient entassés sur un bûcher improvisé, et une allumette chimique donnait le signal de l'auto-da-fé insurrectionnel. Le feu consume le travail des ébénistes et des greffiers municipaux. La conscription s'en allait en fumée, au cri général de: À bas la conscription! Abajo las quintas!”

INSURRECTION

EN CATALOGNE

—
La conscription
est devenue en
Espagne le mot
d'ordre de toutes
les insurrections.

LE MONDE ILLUSTRÉ
JOURNAL HEBDOMADAIRE

La revolta d'oposició a la llei, coneguda com **la Revolta de les Quintes**, esclatà també a d'altres pobles del Pla de Barcelona, però no amb **la intensitat que ho va fer a Gràcia**. La resposta militar fou contundent: el setge durà sis dies (del 4 al 9 d'abril), i el resultat va ser de vint-i-set morts i de nombroses cases destruïdes a causa dels bombardeigs. Només l'impacte d'una canonada va fer callar la campana, que a partir de llavors es convertí en un símbol per als barcelonins, especialment per als republicans.

Relació de documents

Document 1. Ban municipal de l'alcalde Valentí Esparó, datat a Barcelona el 6 de juliol de 1850.

Document 2. Acta de la sessió extraordinària del 9 d'abril de 1870.

Document 3. Acta de la sessió del 10 d'abril de 1870.

Document 4. Acta de la sessió de l'11 d'abril de 1870.

Document 5. Acta de la sessió del 12 d'abril de 1870.

Acta de la sessió del 15 d'abril de 1870.

Acta de la sessió del 17 d'abril de 1870.

Acta de la sessió del 19 d'abril de 1870.

Document 6. Acta de la sessió extraordinària del 20 d'abril de 1870.

Acta de la sessió ordinària del 20 d'abril de 1870.

Acta de la sessió del 22 d'abril de 1870.

Document 7. Acta de la sessió del 10 de maig de 1870.

Acta de la sessió extraordinària de l'11 de maig de 1870.

Acta de la sessió del 13 de maig de 1870.

Document 8. Acta de la sessió del 20 de maig de 1870.

Document 9. Acta de la sessió del 14 de juny de 1870.